

INGLIZ TILIDA IDIOMALARNI TARJIMASI

Ashurova Zamira Vahobovna

Rishton tuman 2-son kasb-hunar maktabi

Ingliz Tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillarida ideomalar, turg'un birikmalarning tarjimasida yuzaga keladigan muammolar haqida so'z boradi. Bunda ushbu tillarning oz'iga xosliklari, so'zlashuvchilarining madaniy o'ziga xosliklari va buning tarjimada inobatga olinishi haqida ilmiy bahs olib boriladi.

Kalit so'zlar: idioma, tarjima, ibora, turg'un birikma, iborali fe'l, birikma, ma'no guruhlari, aniqlovchi, obrazli tasvir, ekvivalentlik.

Abstract: This article discusses the problems in the translation of ideograms and stable compounds in English and Uzbek. There will be a scientific discussion on the specifics of these languages, the cultural specifics of the speakers, and how this is taken into account in the translation.

Keywords: idiom, translation, phrase, fixed compound, expressive verb, compound, meaning groups, determiner, figurative image, equivalence.

Ingliz tilidagi idiomalar, shuningdek, maqollar va iborali fellarni chalkashtirib yuborish mumkin. Ular har qanday ingliz tilida so'zlashadigan mamlakat aholisining kundalik muloqatining zarur qismidir. Ingliz tilidagi ko'plab ideomalarni ertaklarda ham uchramiz. Idiomalardan odatda norasmiy muloqatda foydalaniladi. yozuvchilar va shoirlar ham o'z ijodida foydalanishadi. Ko'pincha ideomalarni boshqa tilga tarjima qilishda, tarjima qilish muammo tug'dirmaydi. Ammo idiomadagi so'zlardan biri ko'chma ma'noda qo'llansa, uni tarjimad berish qiyinlashadi. Ingliz tilida idiomalarning bir nechta turi mavjud bo'lib, ularning har birini tarjima qilishda alohida yondashuv talab etiladi. Birinchi turdagi so'z birikmasi sifat + ot turi. Ularning semantik strukturasi bir-biridan katta farq qiladi. Bu birikmada qo'llanilgan otning xususiyatini va sifatini belgilaydi. Agar ingliz tilidagi free educational institution birikmasini olsak, free so'zi institution so'zi bilan aloqasi yo'q, bu degani ba'zi hollarda sifatlar otning xususiyatlari va sifatidan tashqari u bilan bog'liq tushunchalarni ham ifodalashi mumkin. Yana bir misol: ingliz tilidagi a medical man birikmasini tarjima qilishda a stout person birikmasini

tarjima qilishda qo'llangan usuldan foydalanib bo'lmaydi. Ingliz tilidagi a stout person o'zbek tiliga "to'ladan kelgan" yoki "semiz odam" deb tarjima qilinadi. Ingliz tilidagi a medical man birikmasini o'zbek tiliga tarjima qilishda so'zma-so'z tarjima to'g'ri kelmaydi. Bu yerda ikki so'z bitta ma'noni ifodalaydi va "shifokor" deb o'giriladi. O'zbek tilida ham bunday bitta ma'noni ifodalovchi birikmalarni ko'plab uchratishimiz mumkin.

Masalan: tog' echkisi, sariq soch, qo'l soati va hoka zo. Bir otni bir necha sifat aniqlab kelishi mumkin bo'lgan hollar ham uchraydi. Bunda aniqlanmish bo'lib ot kelishi mumkin. Masalan, temir xotin, ichkari uy kaliti kabilar. Ingliz tilida aksariyat hollarda otlarni aniqlab kelgan so'zlarni (bular ot ham, sifat ham bo'lishi mumkin) qaysi biri ekanligini aniqlash mushkul bo'ladi. Masalan, retail philanthropy business birikmasi nima ma'no anglatganini bir qarashda anglash oson emas, chunki uni ikki xil tushunish mumkin. O'zbek tilida bunday hollar deyarli uchramaydi. Ingliz iboralarining yana bir xususiyati otni aniqlab kelgan sifat tushirib qoldirilgan hollar ham uchraydi. Masalan, dry pruning iborasini olsak. Bu iboraning so'zma-so'z tarjimasi "quruq butash" bo'ladi. So'z birikmasining ma'nosi daraxt shoxlari quruq bo'lgan paytda qilingan butashni ifodalaydi. Tarjima jarayonida so'z birikmalarining semantik hamda tuzilish xususiyatlarini hisobga olish lozim. Bunda birinchi navbatda otni tarjima qilib olish tavsiya etiladi, chunki qanday aniqlanmish qo'llanmasin hammasi otni aniqlab keladi va ot gapda eng muhim ma'noni ifodalaydi. Tarjimonning keying vazifasi gapdagi ma'no guruhlarini ajratib olish hisoblanadi. Gapning ma'no guruhi ajratib olingach, ot va sifat o'rtasidagi grammatik aloqalar turi aniqlanadi. Otdan oldin kelgan so'z va so'zlar, uni aniqlab keladi, ularni agar gap ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilinsa, uni o'zbek tili grammatikasi qoidalari asosida va aksincha, agar gap o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilinsa, ingliz tili grammatikasi normalariga asoslanib tarjima qilinadi.

Aksariyat hollarda ingliz va o'zbek tili erkin birikmalarning tarkibi ikki tilda ham mos kelishi mumkin: Strategic Arms Limitation Treaty - Strategik qurollarni cheklash shartnomasi. Bunday tarkibda aniqlovchi bo'lgan iboralarni tarjima qilishning bir necha usuli mavjud: Ingliz tilidagi ot oldidan kelgan aniqlanmish o'zbek tilida ham shu tartibda tarjima qilinadi: a cheap ticket - arzon chipta, an expressive word - ifodali so'z. Ingliz ot+ot shaklida kelgan ibora ham xuddi yuqoridagidek tarjima qilinadi, bunda o'zbek tilidagi iboraga bir nechta ibora to'g'ri kelishi mumkin: opposition leader - muxolifat lideri, oppozitsiya lideri. Otni aniqlab kelgan inglizcha iboralar o'zbek tiliga bog'lovchilar yordamida tarjima qilinadi: youth unemployment - yoshlar o'rtasidagi ishsizlik. Ingliz tilidagi aniqlanmish va

ot o'zbek tiliga izohlovchi orqali tarjima qilinishi mumkin: his millionaire friend - uning millioner do'sti. Ba'zan ingliz iboralaridan bir qismi tasviriy yo'l bilan, ya'ni bir necha so'z yordamida tarjima qilinishi mumkin: a bargain counter - narxi tushirilgan mollar do'koni. Ingliz tilini tarkibida aniqlovchi bo'lgan iboralarni tarjima qilishda aksariyat hollarda ibora tarkibidagi muayyan so'zni yoki otni boshqa otga o'zgartirish zarur va tavsiya etiladi.

Masalan, free educational institutions o'zbek tiliga "bepul o'qiladigan oliy o'quv yurtlari" deb tarjima qilinishi lozim, chunki free so'zi institutions otini emas, balki educational so'ziga aloqasi bor. Xuddi shu fikr Parliamentary Labour Party birikmasiga ham aloqador. Bu iborani o'zbek tiliga "Leyboristlar partiysining parlament fraksiyasi" deb tarjima qilish o'zbek tili grammatikasining qoidasiga to'liq muvofiq keladi. Tarjimani to'liq berish maqsadida ba'zi hollarda aniqlovchini ayni shu gapda qo'llangan boshqa ot bilan tarjima qilish maqsadga muvofiq bo'ladi. Misol tariqasida dismal array of titles birikmasini ko'rib chiqaylik.

Bu iborani o'zbek tiliga so'zma-so'z tarjima qilish ma'noga putur yetkazadi, shuning uchun uni dismal so'zining aniqlovchisi titles otini emas, balki array otini aniqlab kelganligi uchun birikmani eng yomon (eshitiladigan yoki quloqqa yoqmaydigan) laqablar yig'indisi deb tarjima qilishga to'g'ri keladi. Aksariyat hollarda ingliz tilidagi aniqlanmishli iboralar o'zbek tiliga ravishli iboralar bilan tarjima qilinadi: to be to have to give + A + N phrase to take. Yuqoridagi namunalarga quyidagi misollarni keltirish mumkin: to have a good sleep - yaxshi tinishib uxlamoq, to take a deep breath - chuqur nafas olmoq, to give a loud whistle - qattiq hushtak chalmoq, to have a good lunch - yaxshi, mazali taom yeb tushlik qilmoq va shu kabilar. Ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishda shunday hollar uchraydiki, turli ekstrologistik omillar ta'sirida tarkibida fe'lli iboralar mavjud gaplar va ularning tuzilishi butunlay o'zgarib ketadi. Ko'chma yoki obrazli turg'un birikmalar tarjimasi alohida e'tiborni talab etadi. Bunday iboralarning asosiy xususiyati ularning komponentlari yig'indisidan anglab olish qiyinligi bilan xarakterlanadi.

Turg'un birikmalar ma'nosi alohida olingan so'zlardan emas, balki ularning yig'indisidan kelib chiqadi. Obrazga asoslangan turg'un birikmalar matni ifodali hamda stilist ik jihatdan bo'yoqdor bo'lishini ta'minlaydi. Asliyat matnining bo'yoqdorligi tarjimada ham o'z aksini topishi va ifoda vositalarining to'liq saqlanishini talab etadi. Tarjimon matnning ifodali va bo'yoqdorligini ta'minlash maqsadida tarjima matnida ham adekvat va obrazli turg'un birikmalarining variantini topishi lozim bo'ladi. Tarjima nazariyasi bo'yicha nashr etilgan adabiyotlarda bunday birikmalarni tarjima qilishning to'rtta usuli borligi haqida

ma'lumot beriladi. Ular quyidagilardan iborat: 1) obrazni qanday bo'lsa shundayligicha saqlash; 2) obrazni qisman o'zgartirish; 3) obrazni butunlay boshqa obraz bilan almashtirish; 4) tarjimada butunlay obrazni saqlamaslik yoki uni tushirib qoldirish. Odatda universal yoki internatsional obrazlar tarjimada to'liq saqlanadi. Bunday frazeologik birikmalar tarixiy, afsonaviy, diniy, mistik, mifologik va shu kabilarga asoslangan bo'ladi.

Masalan, *in the seventh heaven* - yettinchi osmonda. Bunday frazeologik birikmalar asliyatning tarjima tilidagi ekvivalentlari deb ataladi.

Tarjimada to'liq ekvivalentga ega frazeologik birikmalar deyarli hech qanday muammo tug'dirmaydi, chunki ular stilistik hamda pragmatik jihatlardan bir xil qiymatga, ma'noga, ifoda usuli va ta'sir kuchiga ega bo'ladi. Ba'zan asliyatdagi obrazli frazeologik birlikni tarjima tilida muqobili bo'lmasa ham saqlab qolish imkoniyati bo'ladi. Bunga kalkalash yo'li bilan erishish mumkin. Masalan, *nothing comes out of the sack but what was in it* - qopda nima bo'lsa, shu chiqadi yoki qozonda bori cho'michga chiqadi. Bu usul obrazli frazeologik birlikning ma'nosi shaffof bo'lgan taqdirda, ya'ni uni hamma oson tushungan holdagina qo'llash mumkin. Frazeologik birikmalar tarkibidagi so'zlar ko'chma ma'noda qo'llanilgan bo'lsa-da, ularning lug'aviy ma'nosi aniq bo'lsa, uni tarjima qilishda kalkalashdan foydalanish matnni, matndagi informatsiyani hamda matndagi g'oyani tushunishni osonlashtiradi, tarjima muqobilligini ta'minlaydi. Kalkalash aksariyat hollarda obrazli frazeologik birikmalarni oddiy frazeologik, ya'ni, erkin birikmalarga aylantirib qo'yadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Кунин А. В. Английская фразеология (теоретический курс). - М.: Издательство «Высшая школа», 1970. - 344 с.
2. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. - Дубна:Феникс, 2005. Кунин А. В. Основные понятия фразеологии как лингвистической дисциплины и создание англорусского фразеологического словаря: - М., 1964. –38 с.
3. Muminov O. English Lexicology. Tashkent 2006.

